

**La privatització dels espais fora
muralla en el sector del Portal de
Sant Francesc i la seva
urbanització (segles XVIII-XIX)**

Josep M. Vila i Carabasa

on teòricament hi hauria hagut els fossats de la vila. Aquesta informació ens ha de permetre entendre l'estat en què ha arribat a nosaltres aquest element defensiu que ara es pretén recuperar.

Coneixem per la historiografia¹ i la documentació escrita que durant el segle XVIII, les primeres referències clares que tenim són de 1744, l'Ajuntament de Montblanc va considerar de propietat municipal els espais buits de domini públic vinculats a la muralla (torres, antics espais de fossat...) així com els terrenys sense urbanitzar del turó de Santa Bàrbara o les terres situades dins la llera dels rius, entre d'altres En algunes poblacions, i Montblanc no serà una excepció (Grau 1988: 35)², aquesta apropiació provoca conflictes amb la Corona que també al·lega drets sobre els béns de domini públic.

En qualsevol cas, a partir d'aquest moment l'Ajuntament endegà la privatització de tots aquests espais per via de l'establiment. Aquest procés es desenvoluparà de manera intermitent i desigual, en funció de les necessitats econòmiques del municipi en cada moment, fins a la desamortització dels anomenats Béns Propis dels Ajuntaments promoguda per Pascual Madoz, el 1855. Més enllà d'aquesta data serà l'Estat, com a nou propietari dels antics béns municipals, qui completarà la venda dels terrenys en aquells punts que encara eren de domini públic.

Un exemple paradigmàtic de com es va anar desenvolupant aquest procés el tenim en el tram estudiat, on l'ocupació dels espais fora muralles es desenvolupa al llarg de més d'un segle.

El tram a llevant del portal de Sant Francesc: el sector de cal Masalles

Les primeres referències documentals que tenim sobre el procés d'urbanització d'aquest sector de la vila daten de 1760 (Grau 1988). Aquell any, en diferents actes notariais, els regidors de Montblanc estableixen a particulars la torre que hi ha al costat del portal del Castlà (Torre 12),³ la següent en direcció al portal de Bové (Torre 11),⁴ també la que va a continuació d'aquesta (Torre 10)⁵ i, finalment, la més propera al portal del Castlà anant cap a Sant Francesc (Torre 13).⁶ En els quatre casos, les torres afronten *solixent, mitgdia y tramuntana ab lo hort dels hereus del quòndam Joan Guasch y a ponent ab lo passadís de*

la muralla. En anys successius es documenta la venda de diverses parcel·les d'aquest hort, sense referències explícites a que la compra estigui vinculada a la construcció de cases en aquest sector. No hem pogut determinar amb exactitud l'extensió total d'aquest hort, però pel que sabem aniria almenys des de la torre de cal Masalles (Torre 15) fins a la segona torre després del portal del Castlà (Torre 10). Pel que fa a les seves dimensions, sembla que ocupava tota la franja compresa entre la muralla i el camí que vorejava la vila.

Vista de l'edifici actual de cal Masalles, adossat a l'exterior de la torre i del llenç de la muralla medieval de Montblanc

Desconeixem en quin moment es van adquirir aquestes terres ja que la documentació només esmenta que el propietari que les ven, Joan Guasch, les va rebre en herència del seu pare del mateix nom. En aquest sentit, tenim documentat un Joan Guasch actuant com a regidor de Montblanc en alguns dels establiments de torres de la muralla els anys 1753 i 1754. Apuntem com a hipòtesi, que s'haurà de contrastar documentalment, que en aquest període es portés a terme l'adquisició,

per via d'establiment de l'Ajuntament, d'aquesta finca per part de la família Guasch.

Pel que fa al tram que ens ocupa, la família Guasch, que no solament tenia les terres davant la muralla, sinó també la torre del costat oriental del portal de Sant Francesc, va habilitar aquesta com a casa i va aprofitar els terrenys fora muralles per aixecar diverses construccions al voltant de la torre per tal d'ampliar-la. Més endavant va procedir a la venda de la propietat.

Aquesta transmissió es va produir el 30 de novembre de 1777, quan Joan Guasch, adroguer de Montblanc, juntament amb el seu gendre Miquel Torras, també adroguer de l'Espluga i Josepa Torres i Guasch, filla i esposa dels anteriors, respectivament, van vendre a Francesc Vogé, escultor, natural de Tarragona però domiciliat a Montblanc: *tota aquella casa ab sa torra y porxo part cubert y part descubert a excepció del safreix y distancia hi ha des de dit safreix fins a l'igual del primer travol de la obra nova hi ha en dita casa que tenim y posehim fora dita present vila y al costat del portal*

Vista de l'interior de la planta baixa de cal Masalles
abans de les obres de 2016

*dit de Sant Francesch, ab entrades y eixides, drets y pertinencias suas universals. Las quals cosas juntas afrontan a solixent ab lo hort de nosaltres dits venedors; a mitgdia ab lo camí real, a ponent ab lo camí que hix de dit portal y a tremuntana ab lo passadís de la muralla, ab cens en cas ne facian lo que de present se ignora.*⁷

Dos anys més tard, el 28 de novembre de 1779, Francesc Vogé va vendre la propietat al matrimoni format per Magí Masalles i la seva muller Maria.⁸ És en aquest moment que la torre i els edificis que hi havia al seu voltant van passar a mans de la família Masalles, que encara n'és propietària en el moment actual. Durant els gairebé 240 anys de possessió continuada de la finca per part de la família els espais situats a tocar de la muralla han estat objecte de remodelacions i usos diversos.⁹ En els darrers temps, abans de la compra per part de l'Ajuntament de part de la casa que tocava directament a la muralla, la planta baixa de la torre i l'edifici veí es van utilitzar com a fàbrica de gasoses, mentre que el pis superior de l'edifici adossat formava part de la vivenda.

El tram a ponent del portal de Sant Francesc

En aquest sector el procés d'ocupació de l'espai situat entre la muralla i l'hort del convent de Sant Francesc s'organitza d'una manera diferent, i més tard cronològicament, del que hem vist per al tram de cal Masalles.

La primera referència documental que tenim d'aquest sector és de 1760. El 19 d'octubre d'aquell any Faust Mestre, Josep Torruella, Josep Montserrat, Josep Sivit, Josep Martí i Pau Folch, regidors de l'Ajuntament de Montblanc, van establir en emfiteusi a Francesc Bordell, pagès de Montblanc *tota aquella torra que hi ha davant lo hort del P. Sant Francesch, sita dins la present vila y entre lo portal de Sant Francesch y portal de Sant Jordi que és al mateix detras de la oficina de Anton Molner, apotecari. La qual afronta a solixent, mitgdia y ponent ab los valls de dita present vila y a tramuntana ab lo passadís de la muralla mitgensant un rech que va a l'hort del noble señor Don Joseph de Castellvi y Ferran.*¹⁰

Del text d'aquest establiment, que clarament fa referència a la torre de Sant Francesc, que encara avui es conserva, se'n dedueix que en

aquell moment l'espai situat fora muralles en aquest sector encara estava ocupat pel fossat i per tant era de domini públic. Per altra banda sembla inferir-se també que en el moment de redacció del document no hi havia cap altra torre que la que es posava a la venda entre els portals de Sant Francesc i de Sant Jordi, fet que ratifica que abans d'aquesta data ja s'havien enderrocats les dues torres que s'han documentat arqueològicament durant les intervencions de 2017, una al costat del portal de Sant Francesc i una altra sota la mitgera, entre cal Contijoch i cal Ferreret.

Amb posterioritat a aquesta data, sense que poguem precisar el moment exacte en què es va produir el fet, es devia procedir a la colmatació del fossat. Pel que hem vist en els sondeigs arqueològics realitzats, el rebliment d'aquest espai es va dur a terme de manera intencionada amb abocaments de pedres i terra força ben compactats realitzats aparentment en un mateix moment. És cert que només hem pogut detectar traces d'aquesta amortització en un punt concret, molt proper al carrer Major, que era l'únic que no havia quedat afectat per l'excavació de la sala del cinema Kursaal i, per tant, no podem assegurar que aquesta situació fos uniforme a tot el sector. De fet, l'abast limitat de la intervenció arqueològica realitzada fins al moment no ens ha permès documentar, de moment, la posició, dimensions i característiques del fossat.

En qualsevol cas, sabem que el 1817, quan documentem la venda de la franja de terra davant la muralla en aquest sector, almenys tot el tram de fossat situat entre el portal de Sant Francesc i la cantonada sud oest de la muralla ja estava colmatat. Aquesta informació desmentiria la tradicional teoria, formulada sobretot a partir dels escrits de Vives i Poblet, que el fossat de Sant Francesc va ser reblert amb runes procedents de l'enderroc del convent, ja a la segona meitat del segle XIX.

De la documentació disponible s'infereix que el 1817 el tram oriental d'aquest front de muralla, que es correspondria amb l'actual edifici del Kursaal, formava part de la plaça de Sant Francesc, que en aquell moment sembla que arribava fins a la muralla. La resta, fins a la cantonada sud oest del recinte, estava dividida en 14 patis que el 20 de desembre de 1817 van ser establerts, en dos lots de set patis cadascun, a Jaume Masalles (el lot central a ponent de la plaça)¹¹ i a Francesc Sabater i Esplugues el més occidental, que arribava fins a la cantonada del recinte. Els patis anaven des de la muralla fins

al carrer que hi havia davant la paret de l'hort del convent de Sant Francesc. El motiu de l'establiment era la necessitat que l'Ajuntament tenia d'obtenir recursos per tal de poder fer front a una sèrie d'impostos que el govern central havia decretat sobre els béns propis dels municipis.

En el document d'establiment dels set patis situats davant del tram central de la muralla a Jaume Masalles, i que afrontaven per llevant amb la plaça de Sant Francesc, ja es preveia la possibilitat que en el futur l'Ajuntament es veiés en l'obligació d'establir també les parcel·les en aquell moment ocupades per la plaça i es determinaren unes premisses per si es donava el cas: «*Item, que en cas se vulga establir terreno del que forma la plaza de Sant Francesch, sempre quedarà un carrer de vint y quatre palms de ample en la part per ahont confronta dita plaza amb los referits patis*».¹²

Així doncs, el 1817 es van privatitzar dues terceres parts de l'espai de l'antic fossat situat davant del convent de Sant Francesc, mentre que el tram més oriental es considerava plaça pública, tot i que es mantenia oberta la possibilitat de ser venut, almenys parcialment.

El procés de privatització d'aquest darrer espai es va produir en dos períodes diferents. En un primer moment que no podem precisar, però que se situaria entre els anys 1817 i 1855, es va establir a Ramon Alfonso la parcel·la més oriental, situada a tocar del carrer Major, on va construir-hi una casa.¹³

Per altra banda, el 8 d'octubre de 1859 es produí la venda judicial de *un solar de una casa procedente de los propios de la villa de Montblanch, sito en la calle del Arrabal de San Francisco de la misma, conocido vulgarmente con el nombre de Patio, tiene una superficie de nuevecientos sesenta y ocho palmos cuadrados, linda al Norte con la muralla, al Sur con el arrabal de San Francisco, al Este con Ramon Alfonso y al oeste con Jayme Masalles*. El solar havia estat subhastat el 19 d'abril anterior i en va resultar millor postor Magí Casanovas, qui el va cedir a Miquel Alfonso y Anguera.¹⁴ Aquest terreny correspondria a l'altra part, la més occidental de l'actual finca del Kursaal, la que limita amb cal Ferreret.

En aquest moment, per tant, es pot considerar acabada la privatització de tota la zona situada davant la muralla, entre el portal de Sant Francesc i la cantonada del recinte. Les dues fases en què es va produir aquest procés queden reflectides en les diferents dimensions

de les parcel·les, més llargues les de la primera fase i més curtes les de la segona, segurament per deixar espai per a la plaça.

Vista dels edificis a la zona de la plaça de Sant Francesc. S'observa una diferent alineació de les façanes, resultat dels dos moments de la privatització dels solars

Els edificis fora muralles i la seva evolució (c 1850-2016)

Un cop privatitzada la franja de terreny davant la muralla, es va iniciar el corresponent procés d'urbanització. A continuació descriurem el que correspon al tram estudiat, és a dir entre el portal de Sant Francesc i cal Contijoch. Aquí es van anar construint una sèrie d'edificacions de diferent entitat que després de diverses vicissituds van acabar per configurar els tres edificis que han arribat a l'actualitat i que són els que han estat estudiats en el marc de la present recerca: cal Contijoch, cal Ferreret i el Kursaal.

Cal Contijoch

L'edifici que avui es coneix com a Cal Contijoch o cal Casaca, tot i que seria més propi anomenar-lo Cal Casanovas o Cal Perlet (Contijoch 2017), es va construir a mitjan segle XIX sobre part dels patis que l'Ajuntament de Montblanc va establir a Jaume Masalles el 1817. En els primers 40 anys de possessió dels patis no sembla que s'hi hagués construït cap edifici tret d'un paller esmentat a la documentació en la parcel·la més oriental, al costat de la plaça. És possible, això sí, que s'aixequés una paret de tanca perimetral que delimitaria la propietat.

El procés d'urbanització d'aquest sector podem dir que s'inicia el 13 de maig de 1858, quan Jaume Masalles i Andreu va vendre a Magí Casanovas i Masalles, botiguer de teles, *«una porción de huerto cercado de paredes que consiste desde el pajar del vendedor hasta llegar a la otra porción de dicho huerto que el propio vendedor tiene cedida a Don Francisco Bergadá a quien no ha firmado todavía escritura, cual parte correspondiente a Bergadá es al lado de poniente y su estención la de ochenta y siete palmos y medio, quedando por consiguiente lo demás de entre el Bergadá y el pajar por el comprador, siento su estención de noventa y ocho palmos en ancho y largo desde la pared de la calle hasta la muralla de dentro inclusive, situado en esta villa y calle arrebal de San Francisco. Lindante a oriente con la referida pagisa del vendedor, a mediodia con el paseo de la Sierra, a poniente con la otra parte correspondiente a Bergadá y a cierzo con la muralla de dentro»*.¹⁵ El preu de la venda va ser de 8.000 rals de velló que es van pagar mitjançant un censal del mateix preu que el venedor va adquirir als compradors en un acte notarial immediatament posterior.

El mateix any, i segons es llegeix a la dovella central de la porta principal de Cal Contijoch, en aquella parcel·la es va començar a aixecar una casa, que sabem que ja estava construïda el juliol de 1860.¹⁶ Alguns autors afirmen que se'n va encarregar el mestre d'obres Antoni Miró i Albareda, de Sarral (Contijoch 2017). A continuació Magí Casanovas va comprar les dues parcel·les situades a banda i banda de la casa, fins a completar l'adquisició de les set parcel·les inicialment establertes a Jaume Masalles.¹⁷ En una d'elles, la situada a la banda

occidental de la casa, a tocar de la torre de Sant Francesc, Magí Casanovas hi va aixecar una fàbrica d'aiguardent.

Vista general de les edificacions adossades a la muralla a la banda de ponent del portal de Sant Francesc. Al'extrem esquerre la torre, cal Contijoch, cal Ferreret i l'edifici del Kursaal

En aquest moment la finca, que arribava fins al peu de la torre de Sant Francesc estava constituïda per la casa, que se situava a la banda oriental de la propietat, un pati descobert a ponent i una fàbrica d'aiguardent en el tram situat a tocar de la torre. La presència d'aquest element de tipus industrial i de la seva xemeneia va provocar un conflicte entre els Casanovas i els propietaris de la torre que ens ha permès obtenir una descripció de la finca del 1866:

«Y los segundos, osea los consortes Casanovas y Gassol vienen poseyendo y poseen, construido por los mismos de pocos años acá en esta villa y calle llamada muralla de San Francisco un edificio o casa con un portal grande, que consta de entresuelo, primero y segundo piso en el lado de poniente y tocando a la misma casa un patio descubierta pero cerrado al que se entra por un portal que da a la susodicha calle muralla de San Francisco y después de este tocando al mismo también por poniente un cubierto que contiene una fragua o fabrica de elaborar aguardiente

y un lagar. Detrás de cual cubierto hay un algibe. Cuyo cubierto toca por el linde de poniente con la antes deslindada torre. Dichos edificios componen una sola finca que antes, osea cuando la adquirieron los actuales poseedores era un huerto el que así bién formaba una sola finca. Lindante a oriente, osea por el lado Izquierdo saliendo con un cubierto de Juan Casanovas y Gassol, que antes era pagisa; a mediodia osea por el frente con la calle muralla de San Francisco en donde abren puerta la casa, el patio o zaguán y el cubierto o fàbrica de elaborar aguardiente; a poniente osea por el lado derecho con el huerto de don Juan Cisquer y con la casa torre anteriormente descrita y a cierzo osea por la espalda con la calle muralla de dins en la que abre pequeña puerta la casa. Siendo la medida superficial de lo deslindado unos setecientos veinte metros cuadrados».¹⁸

D'aquesta finca es va segregar posteriorment el tram més occidental, on hi havia l'antiga fassina, mentre que la resta de la casa, que havia

Vista de la zona abans de l'enderroc de l'antic hort del convent de Sant Francesc. Imatge ACCB

estat construïda en un mateix moment, és la finca que ha arribat fins a nosaltres, amb la casa i el pati lateral. L'edifici es va construir en part adossat i en part sobre la muralla de la població a la que correspon

tota la façana nord de la casa. En aquest sentit es devia desmuntar la part superior del llenç, probablement de tàpia, i es va retallar la cara exterior del sòcol uns 55 cm, que va servir per ampliar el carrer. Per sobre d'aquest retall es va aixecar la façana posterior de la casa, feta amb paredat de pedra i calç.

No descriurem aquí les vicissituds posteriors de la casa, que ja han estat objecte d'una publicació recent (Contijoch 2017) i que fins a la seva compra el 2017 per part de l'Ajuntament de Montblanc va romandre sempre en mans de la mateixa família.

Cal Ferreret

Correspon a l'edifici situat entre cal Contijoch i el Kursaal i que ocuparia el més oriental dels set patis establerts el 1817 a Jaume Masalles, el que afrontaria amb la plaça de Sant Francesc. Pel que sembla desprendre's de la documentació, aquesta era l'única de les set parcel·les en la que Jaume Masalles havia edificat alguna cosa, en aquest cas un paller. El dia 31 de desembre de 1860, Magí Casanovas va comprar a Jaume Masalles *«Toda aquella pagisa o edificio cubierto desde tierra al cielo, que gravitada de un censo que presentaba al Ayuntamiento de esta villa, ahora a la Nación, del cual están enterados los compradores, pero franca de todo otro gravamen menos de las contribuciones del Estado, asegura tener y poseer en esta referida villa y parage llamado arrebal de San Francisco, lindante a oriente con la plaza de San Francisco y un patio de don Ramon Alfonso, a medio dia con el paseo de la Sierra, a poniente con un edificio de los compradores y al norte con la muralla de Dentro»*.¹⁹ Amb aquesta compra Magí Casanovas completava l'adquisició de les set parcel·les que Jaume Masalles havia posseït davant la muralla des de l'establiment per part de l'Ajuntament el 1817.

Poc després, el 6 de maig de 1862, Magí Casanovas va vendre aquesta finca al seu fill Joan.²⁰ Un cop mort aquest, el 25 de juliol de 1868, la seva vídua Maria Gaya va revendre la propietat al seu cunyat Josep Casanovas, el 13 de maig 1869.²¹ En els anys següents es devia reformar l'edifici de manera que quan el 1883 Josep Casanovas el ven a Miquel Alfonso Anguera ja se'l descriu com *«aquel edificio*

*cubierto con tejado en que hay un lagar de capacidad quinientas cargas con su correspondiente bomba y un techo o piso antes pagar debajo tejado».*²² Amb posterioritat a la seva compra, Miquel Alfonso va reformar la finca de manera que el 1925, quan la ven a Jaume Masalles Camps, ja és descrita com *casa para cuadras y almacén*.²³ Ja al llarg del segle XX, l'edifici fou habilitat com a habitatge.

Kursaal

L'edifici que actualment coneixem com a Kursaal correspon a la fusió de dues finques que es van adquirir i edificar en diferents moments. Es tracta de l'espai que el 1817 estava ocupat per la plaça de Sant Francesc. Segurament per tal de respectar, almenys en part, l'espai públic, les parcel·les d'aquest tram són més curtes que les que es van establir el 1817 més enllà de la plaça.

Casa

L'espai que primer es va construir va ser la finca més propera al carrer Major que amb anterioritat al 1859, quan es va adquirir la parcel·la veïna, ja era en mans privades, tot i que el document no precisa si la finca estava construïda. Un any més tard, el 1860, ja és segur que hi havia una casa al costat del portal de Sant Francesc, ja que el seu propietari, Ramon Alfonso i Huguet redimia aquell any per 500 rals el cens que pagava inicialment a l'Ajuntament de Montblanc i posteriorment a l'Estat (un cop desamortitzats els béns municipals), per «*un solar de una casa que construyó en la espresada villa de Montblanch, lindante al Norte con la calle muralla interior, al sur con la plaza de San Francisco donde hay la puerta principal, al este con la puerta de San Francisco y al oeste con un patio del común de propios*».²⁴ De la referència a que el cens es pagava primer a l'Ajuntament, sembla desprendre's que l'adquisició havia estat feta directament al municipi i, per tant, amb anterioritat a la Llei de Desamortització de 1855.

Aquest edifici, la façana del qual apareix en alguna fotografia, corresponia a una casa amb una estructura semblant a la de cal

Contijoch, amb tres crugies paral·leles i parets fetes amb paredat de pedra i calç. Presentava planta baixa, entresòl, pis i golfes. La porta principal se situava a la banda de la plaça, al centre de la crugia central, i es corresponia amb un portal de perfil rectangular, de grans dimensions des del que s'accediria segurament a un vestíbul i a una caixa d'escala central que comunicaria amb els pisos superiors. En les fotografies que se'n conserven, a banda i banda de la porta s'aprecien dos nivells de finestres corresponents a la planta baixa i l'entresòl de les crugies laterals. En la planta principal destaquen tres balcons, un per cada crugia, que encara es conserven, mentre que a les golfes es veuen finestres de petites dimensions, parcialment tapiades. No sabem com era la façana posterior, que donava al carrer Muralla d' Alfons I, tot i que per similituds amb cal Contijoch segurament disposava també de tres nivells de finestres, un per cada pis, i possiblement també d'una porta que comunicava la casa amb el carrer a l'alçada de l'entresòl. L'edifici era cobert amb una teulada a doble vessant centrada a l'eix longitudinal de la finca, fet que la diferencia de cal Contijoch on el carener se situa en un punt força avançat en relació amb la façana.

Vista de la casa que ocupava el tram més proper al carrer Major cap al 1920, abans que la construcció de l'edifici del Kursaal en desdibuixés completament la fesomia

L'any 1876 la casa és inscrita en el Registre de la Propietat de Montblanc per part de Miquel Alfonso Anguera sense aportar altra documentació que una certificació de l'Ajuntament conforme aquest pagava des de feia temps la contribució de la finca.²⁵ Resulta curiós que l'afrontació oriental de la casa només esmenti la carretera que dona entrada al carrer Major i no es parli del portal de Sant Francesc que, en teoria s'hauria reconstruït el 1873, i que estaria en ús. Això és especialment sorprenent quan es tracta d'una primera inscripció que no deriva de cap escriptura prèvia en la que consti la descripció de la casa i que per tant s'ha de descriure en el moment de la inscripció.

Anys més tard, el 2 de març de 1893, Miquel Alfonso va vendre la casa a Josep Garriga Pons.²⁶ En aquest cas si que apareix esmentada, en la corresponent afrontació, la porta de Sant Francesc i la carretera d'entrada a la població.

A partir d'aquest moment la casa passa, per tant, a ser propietat de Josep Garriga i Pons, que va ser alcalde de Montblanc en diverses ocasions entre 1904 i 1926 (Grau-Badia 2008). Aquest, ja vidu, el 1930 va vendre la casa a Pau Gaya Sendra i a la seva esposa Serafina Solé Macip.²⁷

Pati o corral

Ja hem vist anteriorment com el 8 de novembre de 1859 Miquel Alfonso Anguera va adquirir un pati situat a tocar de la muralla de Montblanc, en l'extrem nord del que havia estat la plaça de Sant Francesc i que ocupava l'espai entre la casa de Ramon Alfonso i la darrera de les parcel·les de Jaume Masalles. Anys després, el 1892, ja s'esmenta com a corral, fet que indica que ja havia començat la seva urbanització.²⁸ L'any següent es descriu «com a *patio o corral circuido de paredes*».²⁹ Denominacions semblants es donen a la finca en les inscripcions següents, fins que el març de 1931 el propietari la va vendre a Pau Gaya Sendra i a la seva muller Serafina Solé Macip.³⁰

La unificació de les finques i la construcció del Kursaal

El 2 de març de 1932, Pau Gaya Sendra sol·licita a l'Ajuntament de Montblanc un permís d'obres per a la reforma de les cases que té a la plaça Prat de la Riba de Montblanc, amb l'objectiu de transformar-les en local d'espectacles i habitatges. La sol·licitud, en la que s'adjunten els plànols de la proposta, és aprovada per l'Ajuntament.³¹ Uns mesos després, el 19 d'agost de 1932, Pau Gaya Sendra i la seva muller Serafina Solé Macip unifiquen les dues finques en una de sola.³²

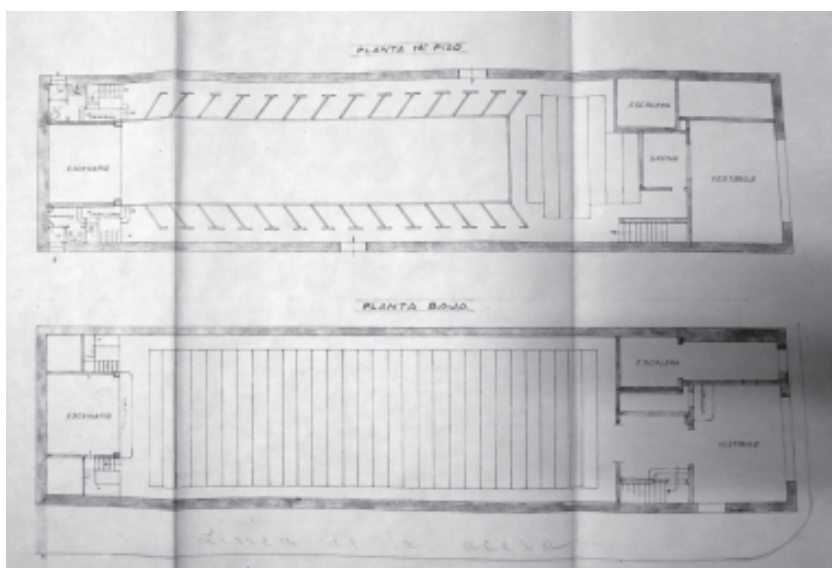
El projecte presentat i aprovat representa l'enderroc de bona part dels edificis preexistents i la construcció del que coneixem com edifici del Kursaal. De tota manera una part de les façanes i algunes de les parets de càrrega de l'antiga casa de Josep Garriga i Pons es conservaran en la nova estructura, tot i que molt modificades.

El projecte contemplava, d'entrada, un canvi en l'orientació del nou edifici que trasllada la seva façana principal al carrer Major. En el nivell inferior, i agafant pràcticament l'alçada que inicialment havien ocupat la planta baixa i l'entresòl de la casa Garriga i Pons, se situava el cinema Kursaal, amb entrada pel carrer Major. Aquest es dividia en dos trams. La part més propera a la porta estava configurada pel vestíbul a la banda del davant i la cabina de projecció a la part alta. La resta corresponia al pati de butaques, amb un paviment que presentava un fort pendent en direcció oest que va requerir d'una important excavació. Això devia fer desaparèixer tota traça del possible fossat de la muralla i dels seus nivells de rebliment, ja que la nova cota de paviment del cinema devia ser segurament més baixa que la del fons del fossat. La part alta de la sala estava ocupada per dos pisos laterals.

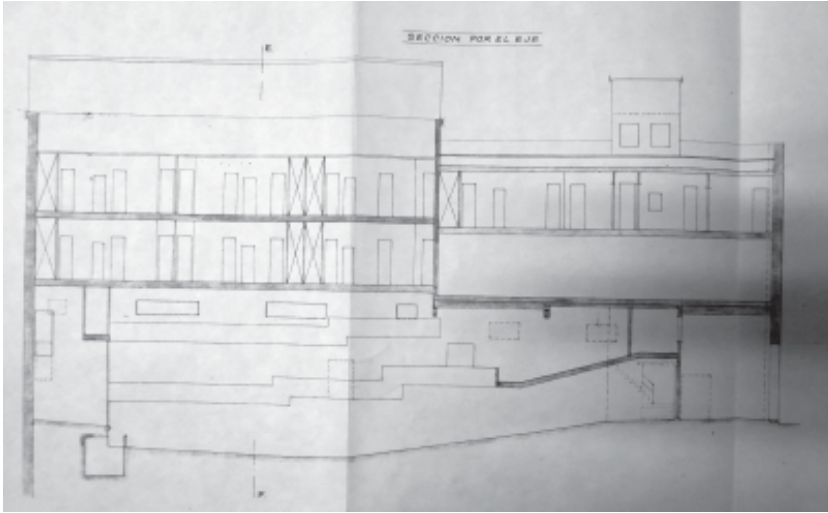
Per sobre, i aproximadament a l'alçada del pis principal de la casa Garriga i Pons, els forjats de la qual es van conservar, l'espai es va condicionar com a sala de ball, oficines i altres dependències. Finalment, en el nivell superior, a l'alçada de les golfes de la casa Garriga i Pons, es van construir quatre habitatges.

El cinema es va inaugurar el 3 de desembre de 1932. L'empresari exhibidor era Jaume Benet Figuerola, que tenia el local arrendat. La sala tenia una capacitat per a 385 espectadors, amb localitats distribuïdes de la següent manera: 265 butaques de platea, 80 en amfiteatre i 40 places de general.

El cinema Kursaal va cloure les seves portes a principis d'estiu de 1972 i va romandre tancat una dècada. Durant aquest temps l'antic pati de butaques va ser reblert amb runes procedents de les obres que es feien a Montblanc durant aquell temps fins gairebé anivellar-lo amb la plaça de Sant Francesc. El 4 de novembre de 1982 es va inaugurar el gimnàs Kursaal, que ocupava la major part de l'antic cinema i al que s'entrava per una porta lateral que donava a la plaça. Una part de l'antic vestíbul davanter va ser convertit en floristeria.

Projecte de construcció de l'edifici del Kursaal. Planta baixa i primera planta del cinema. ACCB. Municipal Montblanc. Reg. 1176, lligall 1

Projecte de construcció de l'edifici del Kursaal. Secció longitudinal de l'edifici. ACCB. Municipal Montblanc. Reg. 1176, lligall 1

Bibliografia

- ADSERIAS, M.- MENCHON, J. – MESTRES, D. (2007) «La vila de Montblanc. Aproximació a la seva evolució urbana (segles XII-XV)». *Actes del III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Sabadell, 18 a 21 de maig de 2006*. Barcelona. p. 337-343
- ALUJA, Laura (2015) «Ús i ocupació de les torres de la muralla de Montblanc. Paper i evolució urbanística al llarg de la història». *Podall*, (Montblanc). 4, p. 515-564.
- BRULL, C. (2013) «Manteniment i posada en valor de la muralla medieval de Montblanc». Dins: *Fortificaciones. Intervenciones en el patrimonio defensivo. Actas del XXXIV Curset. Jornadas internacionales sobre la intervención en el Patrimonio Arquitectónico*. Barcelona. p. 159-169
- CONTUOCH, E. (2017) «La família Casanovas i Cal Perlet». Montblanc. *El Foradot*.
- FELIP, J. (2015) «Notes històriques referents a la muralla de Montblanc». *Podall*, (Montblanc), núm. 4, p. 446-459
- GRAU, J.M. (1988) «L'expansió urbanística de Montblanc a finals del segle XVIII: l'ocupació dels espais no edificats». *Propiedad y urbanismo. Revista jurídica de la Cámara Oficial de la Propiedad Urbana de Reus y Comarcas*, núm. 5. p. 26-55.

- GRAU, J.M. (1989) *La indústria tradicional de Montblanc i la Conca en el segle XVIII*. Montblanc.
- GRAU, J.M. – BADIA, F. (2008) *Diccionari biogràfic històric de Montblanc (1155-1920)*. Montblanc.
- GUARRO, J. (1908) «Notícies històriques del clos murallat de Montblanch. Unics datos que hi ha». *La Conca de Barberà*, núm. 249. 18 de gener de 1908.
- GUARRO, J. (1908) «Notícies històriques del clos murallat de Montblanch». *La Conca de Barberà*, núm. 250. 25 de gener de 1908.
- GUARRO, J. (1908) «Notícies històriques del clos murallat de Montblanch». *La Conca de Barberà*, núm. 252. 8 de febrer de 1908. p. 3.
- GUARRO, J. (1908) «Notícies històriques del clos murallat de Montblanch». *La Conca de Barberà*, núm. 253. 15 de febrer de 1908. p. 1-2.
- GUARRO, J. (1908) «Notícies històriques del clos murallat de Montblanch». *La Conca de Barberà*, núm. 254. 22 de febrer de 1908. p. 1-2.
- LÓPEZ SÁNCHEZ, I. (2015) *Historia de los cines tarraconenses. Un viaje de cine por la provincia desde sus inicios hasta la actualidad*. Reus, Day-Print.
- PALAU I DULCET, A. (1931) *Guia de Montblanch*. Barcelona.

Notes

- 1.-Especialment Aluja 2015, Felip 2015, Grau 1988 i Guarro 1908
- 2.-De tota manera i més o menys precariament segur que amb anterioritat ja hi havia hagut algun tipus de colonització d'alguns d'aquests espais, tot i que encara no ha estat prou ben documentada. En aquest sentit hi ha una referència de 1618 que pot ser indicativa d'aquest fenomen, quan en un procés s'esmenten *hiis qui edificarunt aut construerunt in viis, vicis et plateis publicis, in vallibus et muris seu illorum turribus detentionibus*. (Guarro 2008c)
- 3.-ACCB. Notarials de Montblanc. Macià Català Roig. Núm. 3.339, f. 196r-197r
- 4.-ACCB. Notarials de Montblanc. Macià Català Roig. Núm. 3.339, f. 212r-213r
- 5.-ACCB. Notarials de Montblanc. Macià Català Roig. Núm. 3.340, f. 4r-5r
- 6.-ACCB. Notarials de Montblanc. Macià Català Roig. Núm. 3.339, f. 210v-211v
- 7.-ACCB. Notarials de Montblanc, núm. 3.356, f. 480r-482r. La venda es va produir amb reserva d'algunes servituds per part dels venedors, que es reserven *la entrada per dit safreix y distancia hi ha demun de aquell, per lo mateix lloch ahont vuy és y lo mateix acaducto que passa la aygua des de dit safreix fins a l'expressat hort, no podent vos ni los vostres impedir lo recompondrer aquell en cas de espatllar-se*
- 8.- ACCB. Notarials. Macià Català Roig. Manual de 1779. reg. 3.358, f. 293r-294v. Citat a Grau 1989: 205.
- 9.-Alguns dels aspectes de l'evolució històrica dels edificis i especialment el seu ús com a hostal han estat desenvolupats per Josep M. Grau (Grau 1989: 205-206).
- 10.-ACCB. Notarials de Montblanc. *Macià Català Roig*. Núm. 3.339, fols 197v-198v
- 11.-Enric Foguet, Josep Ribas, Llorenç Santromà, Anton Molner, Josep Sabater i Òdena i Josep Marçal i Bota, regidors, Francesc Solà i Anton Montserrat, diputats, Ramon Belart síndic procurador general i Anton Cases personer, que tots junts conformen l'Ajuntament de Montblanc, *no tenint fondos ni medis per a redimir*

las cartas de pago del disset y quartillo per cent dels propis y arbitres de la present vila corresponents als anys des de mil vuitcents set fins al mil vuitcents tretze, los dos inclusive, mandades pagar per lo MI. S. Intendent de est exèrcit y principat (...) Per lo tant, de son grat y certa ciència, per si y sos successors en lo mateix ajuntament a l'efecte de millorar y en ninguna manera deteriorar. Estableixen y en emfiteusim concedeixen a Jaume Masalles, hostaler y pagès, vehí de esta vila, present, avall acceptant, als seus y a qui voldrà perpètuament hàbils, emperò y capasos de alienar tots aquells set patis de números 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 que lo comú de la present vila té y poseheix fora e immediat a las murallas de esta vila y part anomenada los valls o paseix de Sant Francesch. Los quals comprenen des de la plaza de Sant Francesch exclusive y tirant linea recta a la punta de la carretera oposada a la cantonada de l'hort de Sant Francesch, fins a trobar lo peu de la muralla en la punta de dita plaza, fins a la línea que divideix lo pati del número 7 del del número 8 tirada desde la punta forana y que està entre llevant y migdia de la torre que allí es troba fins a la carretera, de llarch y de ample, tot lo que media desde la carretera fins a la muralla inclusive. Y per junt confrontan a solixent ab la dita plaza de Sant Francesch, a migdia ab la carretera o paseix, a ponent ab la torre que allí se troba, part y part ab altre pati senyalat de número vuit tirant línea des de la punta forana de dita torre que mira entre llevant y migdia fins a la carretera, y per tremuntana ab la muralla inclusive. S'estableix un cens de 5 lliures i 5 sous anuals, a raó de 15 sous per cada pati. L'entrada és de 672 lliures barceloneses. ACCB. Municipal de Montblanc. Rg. 47.1 (3).

- 12.-ACCB. Fons Municipal de Montblanc. Rg. 47.1 (3).
- 13.-AHT. Fons Notarials Tarragona. Rg. 1.476
- 14.-AHT. Fons Notarials de Tarragona, Rg
- 15.-ACCB. Fons Notarials Montblanc. Rg 142, f. 402r-404r
- 16.-ACCB. Fons Notarials Montblanc. Notari. Josep M. Gassol Rg. 147 f. 528v-530r
- 17.-El 16 de juliol de 1860 Francesc Berguedà i Vilamajor, natural de Verdú i veí de Montblanc ven a Magí Casanovas i Masalles i a la seva muller Ramona Gassol, *todo aquel huerto cercado de paredes junto con el algiber que hay dentro de la estención que en si contiene de ancho y de largo ochenta y siete palmos y medio que en alodio el Ayuntamiento de esta villa ahora e la Nación, al censo que se explicará, asegura tenir y poseer extramuros de esta villa y calle nombrada arreal de San Francisco o paseo de la Sierra. Lindante a oriente con un edificio de los compradores, a medio dia con dicha calle donde tiene puerta, a poniente con Don Juan Cisquer y al Norte con la torre de Juan Miró, alias Tiña del Fonollé y parte con la muralla de dentro.* Aquesta venda es correspon amb la parcel·la situada a ponent de la casa que Casanovas acabava de construir. El preu de venda va ser de 2.200 rals de velló. ACCB. Notarials Montblanc. Notari. Josep M. Gassol Rg 147 f. 528v-530r.
- 18.-ACCB. Fons Notari Joan Carpa i Calbó Rg. 283 f. 729r-732v
- 19.-ACCB. Fons Notarials Montblanc. Rg 147, f. 972v-974r
- 20.-ACCB. Fons Notarials Montblanc. Josep M. Gasol. Rg. 150, fols 311r-312v
- 21.-ACCB. Fons Notarials Montblanc. Rg. 257, f. 209r-212v
- 22.-ACCB. Fons Notarials Montblanc. Rg 213, f. 949r-951v
- 23.-Registre de la Propietat de Montblanc. Finca 910. Inscripció 9a
- 24.-AHT. Fons Notarials Tarragona. Rg. 1.476,

- 25.-*Casa sita en la muralla de San Francisco, señalada con el número treinta y dos, compuesta de planta baja, entresuelo, un piso y desván, cuya medida superficial no consta. Linda al norte con la calle muralla de dentro, al este, izquierda, con la carretera que da entrada a la calle mayor, al sur frente con la plaza de San Francisco y al oeste derecha con un solar o patio propio de Miguel Alfonso y Anguera, hallándose dicha casa dentro las paredes de la muralla y rodeo de la villa de Montblanch.* Registre de la Propietat de Montblanc. Finca 1.450. Inscripció 1a.
- 26.-*Toda aquella casa compuesta de planta baja, entresuelo, un piso y desván cuya extensión superficial no puede hacerse constar, sita en esta referida villa i calle Muralla de San Francisco, señalada con el número treinta y dos, lindante por delante o sea mediodia con dicha calle, por la espalda o Norte con la calle denominada muralla interior, por el lado Izquierdo al salir, o sea oriente, con la puerta de San Francisco y carretera que dirige a la calle mayor y por el derecho o poniente, con un corral o patio propio del mismo vendedor.* ACCB. Montblanc. Fons Notarials Montblanc. Rg 232, f. 941r-251v
- 27.-Registre de la Propietat de Montblanc. Finca 1.450. Inscripció 11a
- 28.-Registre de la Propietat de Montblanc. Finca 2.679. Inscripció 2a
- 29.-Registre de la Propietat de Montblanc. Finca 2.679. Inscripció 3a
- 30.-Registre de la Propietat de Montblanc. Finca 2.679. Inscripció 9a
- 31.-ACCB. Municipal Montblanc. Rg. 1.176, lligall 1

Rebuda: agost de 2017

Valoració: Dr. Antoni Virgili Colet (UAB)

Acceptació: octubre de 2017